

ВРАЗКОВЕ ВИДАННЯ МИСТЕЦЬКОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНСЬКИХ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ

Вихід у світ цієї книги* став помітною подією в культурному житті України. Колектив мистецтвознавців і колекціонерів** підготував її на високому науковому рівні, виконавши свою роботу фахово і водночас з почуттям щирої поваги і навіть пієтету до Українського січового стрілецтва як знаменного явища української історії. Використано значну кількість друкованих джерел, архівних документів, серед яких неабияку цінність становлять спогади самих учасників подій. Вміщені у виданні тексти допомагають глибше зрозуміти різноманітний і винятково цікавий ілюстративний ряд. Це насамперед мистецькі твори, шкідці й начерки, а також світліни, поштівки та сторінки друкованих видань УСС. На більшості з них бачимо вояків Січового стрілецтва, які діяли в Західній Україні у 1914 – 1918 рр. Портрети їх – малярські, а надто фотографічні – вражають. Годі без хвилювання дивитися в очі цих людей. Їхні обличчя несуть на собі драматичний відбиток вирішального моменту історії, часу докорінних змін європейського соціуму. А ще в їхніх очах прозирає

самозреченість, беззастережна відданість обраному шляхові (те, що зближує стрільців із середньовічними лицарями). Відчуваємо шляхетність самої ідеї стрілецтва, чистоту помислів цих людей, що так відрізняє вояків армії, створеної з патріотичних поривань, від сформованої задля пожадливо-загарбницьких цілей. Книга відображає ідею, висловлену у вступній частині: „Феномен стрілецтва насамперед слід шукати у глибокому патріотизмі та бажанні у будь-який спосіб прислужитися своєму народові” (с.9). У ґрунтовній вступній статті завідувачки відділу графіки Національного музею у Львові Олени Кіс-Федорук „Бо пора ся великая есть!” (с. 5 – 23) поряд з описом історії Українського стрілецтва, подано докладні відомості про інтенсивну культурно-просвітницьку працю таких його осередків як Пресова квартира та Артистична горстка.

Пресова квартира Січових стрільців при запасному курені (пізніше – Пресова квартира при Бойовій управі), створена у 1915 році, мала свій статут (правильник), де зазначено мету її створення: „Члени мають представити образ УСС

* Українські січові стрільці у боях та міжчассі: Мистецька спадщина. – Львів: Національний музей у Львові імені А.Шептицького, Інститут колекціонерства українських мистецьких пам'яток при НТШ; Київ: Поліграфічна фірма „Оранта”, 2007. – 192 с., 313 іл.

** Упорядники: Ігор Завалій, Олена Кіс-Федорук, Тарас Лозинський, Оксана Романів-Тріска. Вступна стаття, каталог, біографії художників Олени Кіс-Федорук. Супровідні статті Любові Волошин, Любові Кость, Оксани Пеленської. Ілюстрації для видання надали: Національна бібліотека Чеської Республіки (Слов'янської бібліотеки), Національний музей у Львові імені А.Шептицького, родина Котецьких, родина О.-Р.Сорохтея, А.Крижанівський, А.Красневич, Ю.Завербний, Ю.Юркевич, М.Батіг, родина П.Лінінського, Т.Лозинський, І.Завалій, Ю.Сандурський, О.Сидор.

під час європейської війни, яка зачалася в році 1914, а zarazом представити образ терпінь українського населення в тій війні, щоб поширити світогляд будучого українського покоління і піднести в нім українську народну свідомість і честь, а також, щоби предложити докази чинної участі українського народу в війні перед судом історії. Пресова квартира виконує в запаснім курені сю роботу, що і Артистична горстка в полі” (с.6).

У вступній статті показано діяльність цих осередків у кількох надзвичайно важливих ділянках: справочинно-термінологічній (ведення документації українською мовою, опрацювання української військової термінології), просвітницькій (відкриття народних шкіл тощо), видавничій (випуск поштівок, часописів, для яких створювалися ілюстрації), розроблення стрій, емблематики (гербів, прапорів), військових нагород.

Як зазначає авторка, саме у праці Пресової квартири й Артистичної горстки проявили свій талант Іван Іванець, Осип Курилас, Юрій Буцманюк, Лев Гец, Осип-Роман Сорохтей, Леонід Перфецький та інші українські мистці. О.Кіс-Федорук ретельно віднотує біографічні відомості, називає жанри, у яких вони працювали, розповідає про особливості творчого методу кожного з них, про залишений ними доробок і відгуки критиків 1920 – 1930-х рр. Мистці усвідомлювали доконечну потребу фіксації, збереження відомостей про діяльність Січового стрілецтва, дбали про укладення Стрілецької антології, яка б, за словами Л.Геца, стала „на довгі часи золотою пам'яткою для кожного українця” (с.20). Творчість стрільців репрезентувалася на виставках 1919 і 1934 рр. і вже тоді дістала визнання за свою непересічну мистецьку й історико-документальну вартість. На жаль, у 1952 р. із Львівського державного музею українського мистецт-

ва разом з величезною кількістю робіт інших авторів було вилучено й знищено 704 твори художників-січовиків. У рецензованому виданні репродуковано те, що чудом збереглося у фондах музею й приватних збірках і колекції пражської Національної бібліотеки.

Впродвідна стаття, ілюстрована цінними архівними світлинами, дає ключ до розуміння наступного розділу книги, де вміщено великі розміром, високої якості репродукції малярських і графічних творів Олени Кульчицької (1877 – 1967), Осипа Куриласа (1870 – 1951), Івана Іванця (1893 – 1946), Лева Геца (1896 – 1971), Осипа-Романа Сорохтея (1890 – 1941) та Леоніда Перфецького (1901 – 1977), супроводжувані їхніми фото й ґрунтовними біографічними довідками.

Альбом ілюстрацій являє собою центральну частину видання. Окрім документально-історичної ваги репродукованих у ньому творів, незаперечною є цінність піднесено-емоційного, сердечного відголосу їх завдяки безпосередній присутності авторів у вирі тогочасних подій. Пропущені через уяву й свідомість мистців постають художні образи українців і України воєнної доби.

Ілюстрації представляють такі жанри:

Батальний. Одна частина творів змальовує конкретні бої за участю Січових стрільців, а друга подає узагальнений образ дій стрілецького війська (І.Іванець, Л.Перфецький). До цієї ж групи дотична низка робіт, що відображають життя стрільців поміж боями (І.Іванець, Л.Гец).

Портретний. Серед творів цього жанру – образи реальних осіб, вояків і старшин стрілецьких формацій, типи стрільців (О.Курилас, І.Іванець, О.-Р.Сорохтей, Л.Гец), а також шаржі на усусів (О.-Р.Сорохтей, О.Курилас). Сюди належать і портрети-типи селян, зображені на тлі руїн (О.Курилас).



Перфецький Л. Бій під Чортковом з польською армією ген. Галлера у червні 1919 р. Папір, акварель, олівець, 41x51. За репродукцією

Пейзажний. Це твори зі змальованими переважно з природи місцинами, якими проходило січове військо або ж зупинялося там на постій. Бачимо небо, поля, села, храми західноукраїнських земель (І.Іванець, О.Курилас, Л.Гець).

Побутовий. Цей жанр репрезентують сцени зі стрілецького життя (О.Курилас).

Алегорія. Картини присвячені темі війни і страждань, яких вона завдає, уславленню подвигу стрільців. Особливо багато таких творів у доробку О.Кульчицької, є вони також у І.Іванця і Л.Геця. Зокрема привертає увагу твір „Стрілецька кров”, чий образний лад пов’язаний з поширеним в Україні XVII – XVIII ст. іконографічним типом „Христос – лоза виноградна”. Водночас треба відзначити, що й творам інших жанрів притаманна певна символічність, пов’язана зі значною мірою узагальнення.

Вражає також розмаїття використуваних мистцями малярських і графічних технік. Окрім олійного живо-

пису на полотні, картоні, фанері, значну кількість робіт виконано на папері аквареллю й гуашшю або у графічних техніках. Це пояснюється тим, що такі техніки зручніші, коли художник малює з природи, в умовах обмеженого часу. Натюрні начерки й шаржі здебільшого виконано олівцем, тушшю, вуглем. Дехто з мистців, передусім О.Кульчицька, широко вдавався у своїй творчості до техніки естампа (деревориту, лінориту, акватинти, офорту).

Наступний розділ видання („Додатки”) містить статті Л.Кость „Ідеї Січового стрілецтва у творчості Олени Кульчицької” (с. 172 – 175), Л.Волошин „Олекса Новаківський і Українське січове стрілецтво” (с.176 – 181), О.Пеленської „Мистецька горстка” (с. 182 – 185).

Любов Кость – завідувачка літературно-меморіального музею О.Кульчицької у Львові – докладно характеризує активну громадянську позицію О.Кульчицької, її діяльність у Комітеті допомоги пораненим українським воякам,

графічну спадщину мисткині, присвячену темі стрілецтва. Поряд з виразними натурними начерками, символічними композиціями О.Кульчицької подано також світліни пам'ятного хреста, виконаного за її проектом і встановленого в с. Пікуличах (Польща), та гіпсового рельєфу „Борцям за волю України. 1914 – 1924”.

Директорка Музею Олекси Новаківського у Львові Любов Волошин у своїй статті розглядає символіко-алегоричні твори мистця „Стрілецька Мадонна (Мадонна Червоної калини)”, „Ангел смерті”, „Вольна Україна!” та ін. Цінні відомості наведено про співпрацю О.Новаківського з Пресовою квартирою, виконання ним ілюстрацій до часопису „Шляхи”, портретів державців княжої доби, ескізів стрілецького прапора й бойових відзнак, а також герба Галичини й проекту меморіалу героям УСС.

Оксана Пеленська – український мистецтвознавець, що живе в Чехії, – розповідає про унікальний мистецький архів часопису „Український скиталець”, що зберігається у фондах Національної бібліотеки в Празі. Це періодичне видання випускала в 1920 – 1923 рр. група відомих мистців та громадських діячів, інтернованих у військових таборах на чеських землях. Навколо часопису сформувалася Мистецька горстка, до якої належали І.Іванець, Ю.Буцманюк, С.Дзидз, В.Петрук, І.Сарден і С.Пастернак. Вміщено репродукції портретних і символічних творів В.Петрука і двох сторінок „Українського скитальця”.

Наприкінці книги подано каталог репродукованих творів (с. 186 – 190).

Поява цього видання збагатила історію українського мистецтва. Актуалізовано спадщину досі ще маловідомих талановитих українських малярів і графіків, водночас поглиблено наше уявлення про творчість відомих мистців (таких, як

О.Новаківський, О.Кульчицька, О.Курилас). Власне, вперше так повно показано визначне явище українського мистецтва, спадщину якого свідомо нищено за радянських часів.

Завдяки численності й жанровому розмаїттю представлених у виданні творів, а також високоякісному друкованій репродукції ми можемо зрозуміти особливості творчого методу й авторського почерку мистців. Ретельно складені біографічні довідки дають змогу краще пізнати їхній творчий шлях. Зважаючи на те, що в українському мистецтвознавстві ще чимало „білих плям”, цю книгу можна вважати ще й довідником з українського мистецтва західних земель 1914 – 1924 рр. При цьому видання з безперечно високим рівнем науковості розраховане не лише на фахівців, а й на значно ширше коло читачів, що є досить рідкісним прикладом у нашій історико-мистецькій літературі.

Окремо слід відзначити досконалий дизайн книги. Це – виважена лаконічна архітектоніка, гармонійне співвідношення ілюстрацій і текстів, добра палітурка. Тверда, шляхетного темно-червоного тону оправа має абревіатуру „УСС”, наче вирізьблену зі сталевого леза. На суперобкладинці репродуковано твори І.Іванця „У бою” і О.Куриласа „Розстрільна УСС на Лисоні”.

Вжито матовий тонований папір, на якому чітко вирізняються виконані в техніці офсетного друку графічні й тонові ілюстрації з різною мірою полиску фарб, що надає їм особливої вишуканості. Вдало дібрано тепле вохристо-сіре забарвлення сторінок, що відтінює білий тон графічних аркушів.

Книгу зроблено з великою любов'ю, яка передається й читачеві. До того ж саме оздоблення має прихований зміст. Так, для декорування форзаців

використане багаторазове повторення гравюри О.Кульчицької „Тесей”, де шістнадцятирічний герой підіймає важкий камінь, аби видобути зі сховища шаблю й козацькі клейноди (за давньогрецьким міфом – батькові сандалії і меч) та вирушити з ними у похід.

Отже, оздоблення книги підсилює її чільну ідею – відновлення штучно перерваного зв'язку поколінь. Відтак читач, незалежно від своєї національності, навіть якщо він є іноземцем, але вихованим на засадах націоналізму й патріотизму, – має відчутти повагу до героїв української історії ХХ ст. А якщо читач є громадянином України – не тільки формально, а й духовно, – він відчує гордість за своїх дідів і прадідів. У збагаченні нашого знання й пробудженні напівзабутого в міжчассі сьогоденної України почутті патріотизму й полягає неабияке значення цього прекрасного видання.

Репродукції з книги див. також на с. 1, 3, 4 обкл.

**Тетяна ТИМЧЕНКО,
Володимир ЦИТОВИЧ**



Іванець І. В атаку! 1920-ті рр. Папір, гуаш, 18,7х23,8. Приватна збірка.



*Курилас О. Убитий стрілець біля хреста (Незваний стрілець).
Бл. 1916 – 1917 рр. Текстура, олія, 37х54. НМЛ.*

